

BİBLİYOGRAFYA :

Kamus Tercümesi, III, 297; Pars Tuğlacı, *Okyanus, Ansiklopedik Sözlük*, İstanbul 1971, I, 762; Levend, *Divan Edebiyatı*, s. 197-209; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 369-372; Şerefeddin Yaltkaya, "Tarihte Renk", *TM*, VII (1942), s. 43-44; C. A. Nallino, "Astroloji", *İA*, I, 682-686; T. Fahd, "İkhtiyârât", *EI*² (İng.), III, 1063-1064; a.mlf., "Munadjjim", a.e., VII, 557-558; a.mlf., "Nudjüm", a.e., VIII, 105-108; Pakalın, I, 567; III, 648; *TDEA*, III, 115; VI, 487; Mustafa Uzun, "Burç", *DİA*, V, 425.

H. İBRAHİM ŞENER

EŞREFİ

(أشرفی)

Memlükler tarafından
Mısır'da basılan ve daha sonra
diğer İslâm devletlerinde de
basılıp kullanılan altın sikke.

Memlükler'den başka Irak, Suriye, İran, Hindistan ve Anadolu'da birçok beylik ve hânedan tarafından kullanılan eşrefinin adı ve menşei, el-Melik'ül-Eşref Barsbay (1422-1438) tarafından darbedilmesine veya genel olarak "el-eşref" unvanını taşıyan sultanların ortak sikkesi olmasına dayandırılır. Bu isim altında ilk altın paranın 810'da (1407-1408) basıldığı bilinmektedir. İlk sikkeler 3,45 gram ağırlığında olup Venedik dükası ile Floransa florinine tekabül etmekteydi. Dinardan kolayca ayırt edilebilen eşrefi, kısa sürede Mısır'la siyasî ve ticarî bağı olan İslâm ülkelerinde yayıldı. Bilhassa Suriye ve Irak bölgeleriyle Doğu Anadolu'da bulunan devlet ve hânedanlar tarafından yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Ancak bunların ağırlık ve avarında bazı farklılıklar vardı. Karakoyunlu Devleti'nde 3,9, Akkoyunlu Devleti'nde 3,4 gramlık eşrefiler kullanılmıştır. Şah I. İsmâil döneminde (1501-1524) İran sahasında 3,52 gramlık eşrefiler kestirilmiş, yine aynı standartta çeyrek eşrefiler de bastırılmıştır. Özellikle XVII. yüzyıldan XVIII. yüzyıl ortalarına kadar eşrefi İran'da en tanınmış altın sikke durumundaydı. I. Abbas'a ait Abbâsî sikkeleri ondan sonra geliyordu. Nâdir Şah 1737'de yeni bir altın para darbettirdiğinde buna "mühr-i eşrefi" adı verilmişti. Yüzyılın ikinci yarısında ayrıca çeyrek mühr-i eşrefiler de kesildi. Nâdir Şah'ın halefi Kerim Han zamanında (1750-1779) eşrefi darbı sürdü. Bu dönemde basılan eşrefilere "eşrefi-i Kerim Hânî" veya sadece eşrefi deniliyordu. 1768'de basılan mühr-i eşrefi ile Feth Ali Şah zamanında 1830-1834'te basılan eşrefiler tümen (tuman) değeri

rindeydi ve 10.000 gümüş dinara teka-bül ediyordu. Duka altını kıymetinde eşrefiler XVI. yüzyılda Hüzmüz Boğazı'nı kontrol eden Portekizliler tarafından da darbedilmiş, buranın Safevî hâkimiyetine geçmesinden sonra (1622) Hüzmüz eşrefileri (sarafino, serafin) kullanımdan kaldırılmıştır.

Hindistan'da Bâbürlüler döneminde eşrefi veya "şerifi" denilen bir altın sikkenin kullanıldığı bilinmektedir. Bâbü'ün eserinde eşrefi adına altın sikke olarak rastlanmaktadır (*Vekâyi'*, II, 285, 294). Muhtemelen Mısır ve İran ile olan ticarî münasebet ve XVI. yüzyıl başlarından itibaren denizlerdeki baharat ticaretini kontrolleri altında tutan Portekizliler'in aynı ad altında para bastırmaları eşrefinin bu ülkede yayılmasına yol açmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Mısır eşrefilerinin II. Murad (1421-1451) ve Fâtih Sultan Mehmed (1451-1481) dönemlerinde kullanıldığı bilinmektedir. 1476'dan sonra hazinenin altın mevcudu içinde eşrefiler, % 13,66 ile Avrupa menşeli ve ifrenci altınının ardından ikinci sırayı alıyordu. II. Bayezid döneminde (1481-1512) muhtemelen iki devlet arasındaki münasebetlerin bozuk olmasının da rolü ile hazine mevcudu içinde eşrefi altın miktarı oldukça azaldı (% 4,24). Ancak Mısır'ın fethinden sonra miktar biraz daha yükseldi ve % 9,22'yi buldu. Yavuz Sultan Selim'in "sultânî" denilen altın parası Mısır'da eşrefi olarak da anılmaya başlandı. Böylece eşrefiler artık bir Osmanlı parası niteliği kazanmış oldu. Hazine mevcudu dışında Osmanlı piyasasında da yine Fâtih Sultan Mehmed devrinden itibaren eşrefi altının geçerli olup ticarî faaliyette kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Bursa sicillerinde XV. yüzyıla ait miras taksimiyle ilgili kayıtlar incelendiğinde, özellikle 1487-1488 yılından itibaren miras malı arasında eşrefi altınların payının giderek arttığı görülür. Bu sırada % 23,35 olan miktar 1510-1512'de % 52,05, 1513'te % 46,79 olmuştur (Sahillioğlu, s. 7). Ayrıca önceleri Memlük nüfuzunun hâkim olduğu bölgelerin sancak kanunnâmelerinde para birimi olarak yine Memlük eşrefileri üzerinden hesaplamalar yer alır. Yavuz Sultan Selim dönemine ait 1518 tarihli Urfa Kanunnâmesi'nde, Akkoyunlu kanunu uyarınca her deve yükü kumaştan iki Kayırbay eşrefisi veya 100 Osmanlı akçesi alınacağı kayıtlıdır. Buna göre eşrefi altını 50 akçeye tekabül etmekteydi. Kanûnî Sultan Süleyman devrine ait Mı-

sır Kanunnâmesi'nde de sık sık eşrefi altını tabiri geçer. Kanunnâmedeki bilgilere göre, Osmanlı idaresinin kurulduğu ilk yıllarda Hayır Bey'in valiliği sırasında eşrefi altının değeri konusunda bir takım meseleler ortaya çıkmıştır. Mısır eşrefisi 25 para yani 50 Osmanlı akçesi olduğu halde Hayır Bey zamanında basılan akçelerle değeri 12,5 paraya (25 akçe) inmiş ve mukâtaa hesaplamaları bu rayiç üzerinden yapılırca şikâyetler başlamıştır. İbrâhim Paşa'nın Mısır ıslahatı sırasında yeniden eski rayicine döndürülerek eşrefinin değeri arttırılmış ve 50 akçe olmuştur (Barkan, s. 372-373). Bu durum muhtemelen Yavuz Sultan Selim'in para siyasetiyle yakından ilgili olup eşrefi altının değerinin düşük tutularak piyasadan çekilmesi ve yeni bir para rejiminin yerleşmesi amacına yöneliktir. Ancak Kanûnî döneminde bu tür uygulamalara son verildiği anlaşılmaktadır.

Eşrefilerin darbı XVI. yüzyılın ikinci yarısında da sürdü; II. Selim'in İstanbul'da eşrefi altını bastırdığı, ayrıca II. Mustafa zamanında (1695-1703) *cedid eşrefi** adıyla yeni bir altın sikke kestirildiği bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bâbü, *Vekâyi'* (Arat), II, 285, 294; Süleyman Sûdî, *Üsûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye*, İstanbul 1311, tür.yer.; Barkan, *Kanunlar*, s. 152, 154, 156, 222, 359, 372-373; Nuri Pere, *Osmanlılarda Madenî Paralar*, İstanbul 1968, s. 103; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, II, 504; Halil Sahillioğlu, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketlerinin Yeri (1300-1750)", *Gelişme Dergisi* (özel sayı), Ankara 1978, s. 7, 29-34; B. Fragner, "Social and Internal Economic Affairs", *CHİr*, VI, 491-567; a.mlf., "Aşrafî", *Eİr*, II, 797-798; A. Diânet, "Eşrefi", *Âyende*, IX/3-4, Tahrân 1362 hş./1983, s. 177-193; Pakalın, I, 564; "Eşrefi", *TA*, XV, 475; "Eşrefi", *İA*, IV, 396.

DİA

EŞREFİYYE

Kâdiriyye tarikatının
Eşrefoğlu Rûmî'ye
(ö. 874/1469-70 [?])
nisbet edilen bir kolu.

Osmanlılar döneminde Anadolu'da kurulan tarikatların en eskilerinden biri olan Eşrefiyye Kâdiriyye tarikatının bir koludur. Kâdiriyye'nin silsilesi tarikatın piri Abdülkâdir-i Geylânî'nin Muhammed Şemseddin adlı oğlundan sonra Muhammed Hüsâmeddin b. Şemseddin, Şihâbeddin Ahmed b. Muhammed Hüsâmeddin, Alâeddin b. Şihâbeddin Ahmed vârsitesiyle babadan oğula intikal eder. Sil-